

Reformationens fem slagord – aktuella även i dag

Olof Edsinger

Teolog, författare och ledarutvecklare i NLM ung

olof.edsinger@icloud.com

Stora delar av den protestantiska reformationen kan sägas vila på fem pelare, som tillsammans ger en god bild av vad som är en reformatorisk syn på kristen tro. Det är slagord som från början har formulerats i polemik med 1500-talets katolska kyrka, men som äger giltighet även i dag. Deras funktion är inte bara dogmatisk, utan även själavårdande. Alla inleds med ett ”sola” på latin, vilket betyder ”allena” på svenska. Låt oss därför ta en titt på reformationens fem slagord, för att se hur de kan tala in i vår tid – och i våra egna liv.

Skriften allena – *Sola scriptura*

Detta är fundamentet i den reformatoriska teologin. All troslära behöver bygga på ett noggrant studium av den heliga Skrift. För reformatorerna var udden i formuleringen riktad mot katolska kyrkan, som man menade hade gett en alldeles för stark ställning åt den kyrkliga traditionen. Kopplat till detta försökte man också gå tillbaka till källorna – *ad fontes* – för att på så sätt kunna urskilja vad som stod att läsa i de mest ursprungliga kopiorna av Bibeln. Därmed lyckades man avslöja ett antal sentida tillägg till den grekiska texten. Man avfärdade också de apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna som grund för kyrkans lära.

Dessa kunde visserligen, som Luther uttryckte det, vara ”god och nyttig läsning” – men inte mer än så.¹

Även i vår tid finns det förstås en risk att vi låter traditionen styra för mycket både över vår bibelläsning och vår bibeltolkning. Också i reformatoriska kretsar. De flesta kyrkor tycks därtill ha en fallenhet för att – medvetet eller omedvetet – skapa sig en ”kanon i kanon”, som gör att det är vissa texter som man ofta återvänder till och bedömer som viktiga, medan andra stämplas som sekundära och kanske aldrig ens läses av den vanlige kristne.

Det här behöver inte bara vara fel, så till vida att det finns texter i Guds ord som måste betraktas som mer centrala än andra. Särskilt gäller detta i fråga om Jesu liv, död och uppståndelse. Men samtidigt är det lätt att *traditionen* i själva verket spelar oss ett spratt. Att vi sorterar bort texter mer för att vi tycker att de är svåra eller anstötliga, än för att de är mindre viktiga. Att något är perifert betyder ju inte heller att det är utan värde. I värsta fall hamnar vi i stället där betydande delar av Sveriges kristenhet har hamnat: Att kristen tro blir reducerad till ett harmlöst kärleksbudskap, utan vare sig omvändelse, helgelse eller tro på den dubbla utgången. Kort sagt ett budskap som har en mycket

svag koppling till det vi stöter på under en genomläsning av de fyra evangelierna. Hur hamnade vi egentligen där?

Ett annat område som förvisso har varit en frestelse i de flesta tider, men som i dag måste betraktas som extremt aktuellt, är vår tendens att bygga våra liv och vår tro på känslor, majoritetsuppfattningar och mer eller mindre tillfälliga trender. Det reformatoriska budskapet in i vår egen tid kan mot denna bakgrund formuleras som att det bara är Ordets uppenbarelse som är att betrakta som verkligt ”helig”. Framför allt är det bara där som vi kan finna den tröst som ”trumfar över” våra egna sinnestillstånd. Känslorna går upp och ner, men Herrens ord består för evigt. Som psalmförfattaren Lina Sandell uttrycker det hela: ”Jesus, håll mig blott vid Ordet, det är klippfast grund. Då skall jag ej gå förlorad i den mörka stund. / Mänskomeningar och tycken, ack, hur skifta de. På ditt vissa ord allena lär i tron mig se.”²

Inget av detta ska naturligtvis tolkas som att vi inte skulle ha någonting att lära av den kristna traditionen. Att inte vilja lyssna till de heliga som har levt före oss är bara dumt, och ett uttryck för en falsk evolutionistisk syn om att mänskligheten måste bli bättre och klokare för varje ny generation. Tyvärr är det inte så enkelt. Men slagordet om ”Skriften allena” betyder ändå att det finns en prövosten som ligger utanför vår egen tradition, och varje gång det uppstår någon form av konflikt mellan dessa två är det Bibeln som måste ha det sista ordet.

I alla fall enligt ett reformatoriskt synsätt.

Nåden allena – *Sola gratia*

Alla kristna vet nog att vi blir frälsta av nåd, men det som reformatorerna reagerade på i deras egen samtid var att nåden

och de goda gärningarna så ofta bakades ihop i samma ”kaka”. Resultatet blev att det var svårt att finna frälsningsvisshet, eftersom kyrkan själv inte ansåg att det var tillräckligt att förtrösta på Guds nåd.

Nu behöver vi ju inte läsa länge i Guds ord för att se att ”tron utan gärningar är död”. Men rent själavårdsmässigt är det ändå avgörande att kunna lita på att helgelsen, hängivenheten, de andliga övningarna etcetera visserligen fyller en viktig funktion – men att det endast är tack vare nåden som vi blir frälsta. Med apostelns ord: ”Av nåden är ni frälsta genom tron, inte av er själva. Guds gåva är det, inte på grund av gärningar för att ingen ska berömma sig” (Ef 2:8–9).

I många reformatoriska kretsar har man samtidigt varit medveten om att det finns en annan fallgrop utifrån den här betoningen, och det är att vi börjar ”syna på nåden” – att vi alltså tar Guds favör för given, som om den vore en rättighet snarare än en dyrbar gåva. Men när vi gör detta är det inte längre ”nåden allena” vi bekänner oss till. I stället är det en ny form av gärningsrättfärdighet, om än i andra kläder.

Det var detta som den tyske teologen, och sedermera martyren, Dietrich Bonhoeffer identifierade i sin samtids lutherska kyrka. I det inledande kapitlet till boken *Efterföljelse* skriver han: ”Billig nåd är vår kyrkas dödsfiende. Idag gäller vår kamp den billiga nåden. Billig nåd betyder nåd som gottköpsvara, bortslumpad förlåtelse, bortslumpad tröst, sakrament till ned-satta priser; nåd som kyrkans outtömliga förrådskammare, varifrån det öses ut, tanklöst och gränslöst, med lättfärdiga händer; en nåd utan pris, utan kostnad.”³

Mot detta ställer Bonhoeffer den dyra nåden, som ger evangeliernas budskap rättvisa: ”Dyr nåd är den förlorade skatten i åkern. Den människa som finner den

går med glädje och säljer allt vad han äger för skattens skull. Den är den kostbara pärlan, som köpmannen byter till sig mot alla sina dyrbarheter, Kristi konungliga välde som får människor att riva ut det öga som är dem till förförelse, den är Jesu Kristi eget rop, som får lärjungen att lämna sina nät och följa honom.”⁴

Ett annat sätt att uttrycka detta på är att nåd inte blir nåd bara för att man använder sig av de rätta orden. Faktum är ju att den liberala teologin – som ofta älskar ordet nåd – ofta är den mest lagiska av dem alla, eftersom den tenderar att förflytta fokus från Guds övernaturliga handlande genom Kristus – hans död och uppståndelse, och vårt absoluta beroende av Guds frälsning – till det kristna livets etiska dimension.

Och det intressanta med det här är ju att det i praktiken för oss tillbaka till precis samma situation som reformatörerna från början reagerade mot. När kristendomen reduceras till ett i första hand etiskt budskap, kan man nämligen säga att nåden och de goda gärningarna på nytt har bakats ihop till samma ”kaka”. Det blir otydligt var nåden börjar och gärningarna tar vid, och den själavårdande effekten av ”nåden allena” uteblir.

Tron allena – *Sola fide*

Detta slagord kan till stora delar ses som en ”tvilling” till det föregående. Vi blir frälsta av nåd genom tro, i kontrast till att bli frälsta genom våra goda gärningar.

I vår tid är det ovanligt med kristna som rakt ut säger att de sätter sin förtröstan till sina gärningar. Möjligen kan vi ibland göra detta utan att förstå vad vi gör. Till exempel har jag i flera sammanhang hört människor säga saker i stil med ”du duger som du är i Guds ögon” och ”han/hon som är så snäll måste få komma till himlen” – vilket förstås är att

beteckna just som en gärningslära, eftersom man sätter sin förtröstan till personliga meriter snarare än till Guds nåd. Men som sagt: den här typen av uttalanden är inte alltid genomtänkta ur en dogmatisk synvinkel.

Till saken hör dock att det finns en betydande förvirring även när det gäller det lilla ordet ”tro”. Särskilt under trosrörelsens och Livets Ords framväxt var det en ganska vanlig erfarenhet att den så kallade trosundervisningen förknippades med krav, prestation och dåligt samvete. Orsaken till detta var att betoningen på tron som det som öppnar oss för Guds välsignelser – något som är bibliskt och sant – i vissa lägen kunde omvandlas till ett krav: ”om du inte blir välsignad på det sätt som du hade förväntat, måste det handla om den svaga eller bristfälliga tro”.

Här tänker jag att Luthers egen definition av tro kan vara med och lösa upp knuten. Vid flera tillfällen talade denna reformator om tron som ”tiggarens tomma hand” som sträcker sig ut för att ta emot en allmosa. Precis som tiggarens utsträckande av handen är nödvändigt, sa Luther, är det för Jesus och apostlarna centralt att vi i tro tar emot det som blir förmedlat genom den kristna förkunnelsen. Annars får den inte någon verkan i våra liv. Vad som däremot blir fel är när vi utifrån detta börjar betrakta vår tro som en form av ”gärning” som vi ska få någon form av belöning för. Tron är nämligen i första hand en gåva från Herren själv. Och om det är någon som ska få ett tack, är det ju inte den fattige tiggaren som sträcker ut sin hand – utan den förbipasserande (alltså Gud) som i sin generositet lägger allmosan i vår hand.

Eller i klartext: Tron är nödvändig, men den är ytterst sett en gåva. Den är inte en ”gärning” som Gud ”belönar”,

utan den kanal som måste till för att vi ska öppna oss för hans välsignelser. Som Jesus själv uttrycker det i sitt samtal med Marta: ”Har jag inte sagt dig att om du tror, skall du få se Guds härlighet?” (Joh 11:40).

Slutligen kan det kanske vara värt att nämna att en del av reformatörerna hade en onödigt snäv definition av Nya testamentets tal om ”gärningar”. När Paulus talar om dessa syftar han nämligen inte bara på en människas handlingar, utan på det judiska folkets tilltro till sin egen etnicitet och till de identitetsmarkörer som spelade en så central roll i deras förbund med Gud: lagen, templet, sabbaten, omskärelsen med mera. I det nya förbundet, säger Paulus, är det bara tron på Jesus Kristus som räknas – allt annat är att betrakta som ”skräp” och som en ”förlust för Kristi skull” (Fil 3:8, 7).

Detta är också en sant reformatörisk hållning.

Kristus allena – *Solus Christus*

Det finns ett starkt och befriande fokus på Jesus Kristus i den reformatöriska teologin. Precis som i ovanstående citat ur Filipperbrevet har man från protestantiskt håll – och allra mest i de många väckelserörelserna – varit mån om att ingenting ska börja skymma talet om Jesus och hans försoningsdöd.

Det här ligger också väl i linje med Nya testamentets budskap. ”Alla Guds löften har i honom fått sitt ja”, skriver Paulus (2 Kor 1:20). Den mest uppenbara tillämpningen av detta är att Jesus är vår enda föreskrivna väg till frälsning. ”Jag är vägen och sanningen och livet”, säger Jesus. ”Ingen kommer till Fadern utom genom mig” (Joh 14:6). Men Jesus är också nyckeln till *allt annat* som Nya testamentet talar om i fråga om Guds välsignelser över sitt folk. För att än en gång citera

Paulus: ”Honom har ni att tacka för att ni är i Kristus Jesus, som Gud för oss har gjort till vishet, rättfärdighet, helgelse och återlösning” (1 Kor 1:30).

I stora delar av dagens kristenhet är den här sanningen hotad. I stället för att röra oss på det så kallade ”frälsningsplanet” – där Jesus är centralgestalten – har vi på många håll börjat röra oss enbart på skapelseplanet, som betonar de frågor som är gemensamma för alla människor oavsett tro. Från början kan det här ha varit ett lovvärt försök att korrigera en alltför snäv världsbild, där skapelsen och det civila samhällets angelägenheter hade tryckts ut i periferin. Guds tanke är trots allt att frälsningsplanet och skapelseplanet ska existera parallellt, både i förkunnelsen och i vår kristna praktik.

Problemet uppstår i stället när vi tar nästa steg och börjar knyta samma löften till skapelseplanet, som de som i Bibeln är förknippade med frälsningsplanet. När vi till exempel menar att frälsningens gåva har blivit given åt oss alla, oberoende av vår relation till Kristus. Eller att vi alla är att beteckna som Guds barn, trots att Bibeln bara ger detta ärenamn åt dem som personligen har tagit ställning för Jesus som Frälsare och som Guds son (se Joh 1:12, Gal 3:26; 1 Joh 3:1 med flera).

Kristus allena är alltså ett slagord som hjälper oss att se den exklusivitet som Nya testamentet tillskriver Jesus Kristus. Därmed ser vi också att det inte går att skilja från de båda tidigare slagorden. Nåden allena, tron allena och Kristus allena är som ett tretvinnat rep som förkunnar Jesu unika plats i Guds frälsningsplan. Så snart vi förlorar denna dyrbara sanning ur sikte, gör vi i själva verket våld på evangeliet.

Alla våra andliga behov har blivit mötta genom Jesu liv, död och uppståndelse. Vågar vi lita på detta även för egen del?

Ära till Gud allena – *Soli Deo gloria*

Det sista av de fem slagorden är i praktiken en hel livshållning. Det är också så som det från början var tänkt att uppfattas. ”Allt vad ni gör i ord eller handling, gör det i Herren Jesu namn och tacka Gud Fadern genom honom”, skriver Paulus (Kol 3:17).

För reformatorerna innebar detta inte minst ett bemyndigande av vardagen. För Martin Luther – den forne augustinermunken – var det till exempel viktigt att slå fast att de som gick i kloster inte hade något företräde framför dem som tjänade Gud i det civila samhället. Eller som han uttryckte det i Stora Katekesen: ”Att en präst står där i gyllene skrud eller att en lekman hela dagen ligger på knä i kyrkan – sådant beundrar och prisar man, men att en fattig tjänsteflicka sköter ett barn och troget fullgör vad som åligger henne, det anses som intet.”⁵

För Luther var detta något uppenbart orimligt. Det var också en viktig motivering till vad som brukar beskrivas som den lutherska kallelseleäran, där Luther betonade att hela våra liv – inte bara de ”andliga övningarna” – är att betrakta som en gudstjänst. Våra jobb ska därmed inte bara betraktas som en inkomstkälla, utan som en del av vår kallelse som Guds barn.

Men inte minst står ändå *Soli Deo gloria* för vad som borde vara målsättningen för våra liv i stort. Som kristna är vi inte kallade att leva med oss själva i centrum. Inte heller är vi kallade att bygga våra egna imperier. I stället ska vi främja det

som är Jesu sak i den här världen.

För mig personligen har detta varit en av de mest glädjefyllda upptäckterna i det reformatoriska arvet. Luther talar ofta om att vi som syndare har blivit inkrökta i oss själva, och i en postmodern tid – där var och en förväntas vara sin egen herre, och där vi dessutom förväntas ”definiera” oss själva och hålla fast vid vår egen ”sanning” – blir detta mönster ytterligare förstärkt. Som nutida västerlänningar lever vi därmed i en kultur som i praktiken förvisar oss till just den sociala och existentiella ensamhet som Bibelns författare vill hjälpa oss att undvika. Precis som mytens Narcissos riskerar vi att tyna bort i vår egen självupptagenhet.

Men i mötet med evangeliet är det något som händer, som blir till en förvandling också av det här sättet att tänka och fungera. När vi låter den tretvinnade tråden – nåden, tron och Kristus – få definiera våra liv lyfts vi ut ur vår egen ”pool of self”. Vi upprättas till ett liv i tillbedjan, gemenskap och tjänande och vi får bidra till en större och oändligt mycket mer svindlande story än den vi skriver på medan vi är kvar i vår egen inkrökthet.

Det är bara denna story, som handlar om Guds ära och Guds rike, som kan ge våra liv den djupgående mening som vi från början var skapade för. När reformationens fem slagord får vara ledstjärnor för våra liv på jorden, kan vi därför vara säkra på att vår existens kommer att bestå och ha ett värde hela vägen in i evighet.

Noter

1. Ur Luthers företal till apokryferna. I den första svenska helbibeln från 1541 uttrycks det så här: ”Apocrypha. Thet äro: Böcker som icke finnas i then Ebreiska Bibelen, ock äro fördenskul icke lika räknade wid the andra Böcker i then helga Skrift: dock nyttiga til at läsa.”
2. Sionstoner 211.
3. Dietrich Bonhoeffer, *Efterföljelse*, (Stockholm: Verbum, andra reviderade svenska upplagan 1995), s 25.
4. Ibid, s 26.
5. De Tio budens avslutning i *Stora katekesen*. Texten ingår i *Svenska kyrkans bekännelsekrifter*, (Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag 1957).